

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКУ

TO THE ISSUE OF ESSENCE OF INTEGRATED SYSTEM OF RISKS MANAGEMENT IN THE BANK

**Марина
Мельничук**
начальник відділу
ринкових ризиків
ПАТ «Банк Кіпру»

**Maryna
Melnichuk**
Head of market
risk division
JSC «Bank of
Cyprus»

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

В статті досліджується розвиток системи управління ризиками в банку. Виокремлено характеристики інтегрованої системи управління ризиками (ІСУР): в ній усі елементи мають між собою прямий та зворотній зв'язок; функціонування відбувається в контексті стратегічного менеджменту; вона спрямована на забезпечення фінансової стійкості та надійності функціонування банку, враховує «апетит» банку до ризику, їх профіль та різні ризик-фактори.

Доведено, що ІСУР банку – сукупність елементів, що мають прямий і зворотній зв'язок, функціонування яких спрямоване на досягнення місії, стратегічних і тактичних цілей, прийнятної для банку «апетиту» до ризиків, їх профілю, ризик-факторів, що забезпечує стійкість та надійність функціонування банку.

In the article the development of system of risks management in the bank is researched. At this time there is no single view of the justification of definition meaning «integrated risks management» and its essence. In this paper, the next characteristics of integrated system of risks management are distinguished: in it, all elements have between each other direct connection and feedback; functioning takes place in the context of strategic management; it is aimed at ensuring financial stability and reliability of the bank's functioning, considers the «appetite» of the bank to the risk, its profile and their different risk factors.

It is proved, that integrated system of risks management of the bank – it is the set of elements, that have direct connection and feedback, and functioning of which is directed on the mission accomplishing, its strategic and tactic aims, acceptable for the bank «appetite» for risk, their profile, risk factors which provide stability and reliability of the bank's functioning.

Ключові слова: банк, ризик, банківський ризик, ризик-менеджмент, інтегрована система управління ризиками.

Keywords: bank, risk, bank risk, risk-management, integrated system of risks management

Управлінські рішення на усіх організаційних рівнях менеджменту пов'язані з ризиком. Не в останню чергу, це визначається самою суттю

економічної діяльності, яка, найчастіше, передбачає отримання результатів в майбутньому. Об'єктивний характер ризику обумовлений невизначеністю

як в результатах прийнятих рішень, так і щодо ймовірності їх отримання.

У процесі свого розвитку система управління ризику в банках зазнала суттєвих змін. Як було зазначено раніше, відбувся кардинальний перехід як з позиції усвідомлення ролі ризику в економічній діяльності, так і з погляду розвитку теоретико-методичних засад щодо управління ним.

Дослідження проблематики ризик-менеджменту в банківській діяльності аналізувалися в працях А. Герасимовича, І. Гіленко, А. Головка, В. Грушка, О. Дзюблюк, О. Кириченко, А. Мороза, А. Нікітіна, Л. Примостики, Н. Шульги, О. Чуб, П. Чуба та інших вчених. Проте, до цього часу серед фахівців існує невизначеність щодо сутності інтегрованої системи управління ризиків.

В цих умовах постає питання щодо необхідності застосування принципово нових підходів при побудові системи управління банківськими ризиками. Разом з тим, впровадження ІСУР є надзвичайно складним завданням, яке потребує не тільки вагомого наукового обґрунтування, але й результати впровадження якої будуть вагомими виключно за умови її застосування в певних умовах.

Мета статті – доповнити існуючі наукові підходи щодо сутності інтегрованої системи управління ризиками.

Сучасна парадигма управління ризиками в банківському секторі не в повній мірі відповідає потребам як безпосередньо банківських інституцій, так і інших суб'єктів ринку – зокрема, держави, споживачів банківських послуг, контрагентів банків, насамперед, їх власників, дуже передчасно. Останні фінансові кризи (2000-2001 рр. та 2008-2009 рр.) гостро визначили існування значних проблем у сфері управління банківськими ризиками та слабку здатність існуючих теоретичних та прагматичних положень ризикології, як науки, вирішити нагальні проблеми.

Аналіз вітчизняної і зарубіжної фахової літератури з питання управління ризиками свідчить про відсутність єдиного погляду науковців

щодо обґрунтування змісту поняття «інтегроване управління ризиками» та визначення його сутності. На наш погляд, це можна пояснити відносно нетривалою історією становлення теорії та практики управління ризиками в банках, невизначеністю складу її компонентів та місця в системі управління.

Насамперед, звернемо увагу на визначення ІСУР, що зафіксоване в законодавстві України. Так, в «Методичних вказівках Національного банку України щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України», затверджених постановою НБУ №361 від 2 серпня 2004 року, комплексна система управління ризиками визначається як така, що здатна забезпечувати надійний процес управління усіма видами ризику на усіх рівнях організації, зокрема з урахуванням взаємного впливу різних категорій ризиків, а також сприяти вирішенню питання конфлікту завдань між необхідністю отримання доходу та мінімізацією ризиків [1].

Виходячи з такого визначення, можна зробити висновок, що регулятор головну увагу приділяє трьом ключовим аспектам ІСУР, а саме необхідністю:

- по-перше, розуміння взаємозв'язків між окремими видами ризиків банківської установи;
- по-друге, встановлення оптимального співвідношення між ризикованістю та доходністю банківських операцій;
- по-третє, налагодження управління ризиками банку на усіх його організаційних рівнях.

Російський вчений Н. Адамчук розуміє інтегроване управління ризиками як стратегічне управління банком, котре з одного боку, передбачає ймовірність криз та катастроф, а з іншого – оперує конкретними ризиками та реалізує такі стадії управління ризиками, як ідентифікацію ризиків, прийняття рішень та проведення певних заходів [2].

На наш погляд, незважаючи на певну логічну побудову визначення ІСУР вказаним автором, воно має певні

суперечності та відсутні компоненти. Зокрема, Н. Адамчук цілком вірно розглядає інтегроване управління ризиками в контексті стратегічного управління банком, підкреслюючи таким чином роль ІСУР в його ефективній діяльності. У той же час, виникає питання щодо відмінностей ІСУР в інтерпретації від традиційної системи управління ризиками. Адже, фактично науковець обмежився стандартним переліком етапів управління ризиком – ідентифікація, прийняття рішень, проведення певних заходів.

Такий підхід має своїх прихильників. Зокрема, російські дослідники Є. Єгорова [3, с. 10-11] та В. Гранатуров [4] розглядають інтегроване управління ризиками як сукупність методів, прийомів, заходів, що дозволяють у певній мірі прогнозувати появу ризикових подій та приймати заходи щодо виключення або зниження негативних наслідків таких подій. Втім, ще раз зазначимо, що при такому підході не виокремлюються змістовні відмінності інтегрованої системи управління ризиками і від традиційної системи управління ризиками взагалі та від ризик-менеджменту.

До того ж окремі науковці не вважають за необхідне розглядати ІСУР в контексті ризикології як науки. Так, група російських вчених вважає, що інтегроване управління ризиками являє собою синтетичну наукову дисципліну, котра вивчає вплив випадкових подій, які наносять фізичні та матеріальні збитки різним сферам діяльності людини [5, с. 9-10].

Протилежну точку зору на зміст інтегрованого управління ризиком відстоює російський вчений Г. Чернова, на думку якої, у широкому розумінні інтегроване управління ризиком – це мистецтво та наука щодо забезпечення умов успішного функціонування будь-якої виробничо-господарської або фінансової одиниці в умовах ризику [6, с. 14-18]. В контексті аналізу наведеного визначення зазначимо, що якщо попередні визначення (в авторстві В. Вяткіна та ін.) в значній мірі нівелювали роль ІСУР в розвитку банку, то Г. Чернова – навпаки, визначила її в якості окремої науки.

На наш погляд, такий підхід дає можливість доволі вільно трактувати цілий ряд важливих дефініцій: по-перше, ІСУР ніяким чином не можна розглядати як науку, оскільки вона не має відповідних характеристик та компонентів; по-друге, мету функціонування ІСУР аж ніяк не можна зводити до «успішного функціонування виробничо-господарської або фінансової одиниці».

Загалом, зазначимо, що незважаючи на певні розбіжності щодо виділення змістовних характеристик поняття «інтегрована система управління ризиками» та «інтегроване управління ризиками» абсолютна більшість авторів обмежуються виключно виділенням тих характеристик, що описують безпосередньо ризик-менеджмент, не окреслюючи при цьому відмінності ІСУР від традиційної системи управління ризиками або ризик менеджменту.

Зокрема, розглянемо такі визначення ІСУР, що наводяться у сучасній фаховій літературі:

- розробка і реалізація економічно обґрунтованих для даної організації рекомендацій та заходів, спрямованих на зменшення початкового рівня ризику до прийняттого рівня [7];

- сукупність дій щодо зниження витрат, пов'язаних з ризиками [8, 9];

- управління ймовірністю настання несприятливих подій і сукупністю дій, направлених на мінімізацію збитків, викликаних ризиками [10, с. 13-14].

На наш погляд, спільним у виділених трактуваннях є те, що перевага надається заходам щодо мінімізації ризику і вибору найкращої з альтернатив для банку за принципом ризик-дохідність на основі оцінки, прогнозу та страхування. Слід зазначити, що таке трактування управління ризиками, в значній мірі, є вузьким і характеризує лише одну сторону процесу управління банківськими ризиками, яка пов'язана з їх оцінкою та вибором найкращого варіанту з кількох альтернативних рішень.

Доволі поширеними є визначення сутності ІСУР, які базуються на її характеристиці, як певного процесу. На наш погляд, автори, що відстою-

ють таку позицію в цілому розглядають ІСУР як невід'ємну складову ризик-менеджменту в банку. Так, А. Порох вважає, що інтегрована система управління ризиками – це процес визначення, оцінки, контролю ефекту внутрішніх та зовнішніх факторів, що можуть негативно впливати на вартість компанії [11].

Існують в фаховій літературі також і трактування, які можна охарактеризувати як універсальні, зважаючи на той факт, що їх автори намагаються виділити максимально можливу кількість характеристик ІСУР. Зокрема, О. Пилев, надаючи найбільш загальне визначення ІСУР, трактує її як чіткий структурований підхід, що об'єднує стратегію, процеси, персонал, технології, досвід та знання і направлений на оцінку та управління ризиками, що виникають у процесі роботи комерційного банку [12].

На наш погляд, при визначенні поняття «інтегрована система ризик-менеджменту» варто використовувати поняття «система» та «інтегрований», як вираз її властивості.

Стосовно першого поняття зазначимо, що система (від дав.-гр. σύστημα — «сполучення») — це множина взаємопов'язаних елементів, відокремлена від середовища і яка взаємодіє з ним.

Як цілком вірно зазначає Л. Примостка «система складається з множини елементів, які утворюють її структуру та формують поведінку за певних умов» [13]. Від простої сукупності або множини елементів систему відрізняють наявність емерджентних властивостей, а цілісність розглядається як основна системна ознака. Відповідно концепція системного підходу побудована на вивченні елементів та зв'язків (відносин) між ними.

В той же час, на думку В.В. Глуценко, в управлінні ризиками системний підхід ґрунтується на тому, що всі явища і процеси розглядаються в їх системному зв'язку, враховується вплив окремих елементів і рішень на систему в цілому [14].

Відповідно, можна зробити висновок, що системний характер управління ризиками в банку визначається наявністю сукупності взаємопов'язаних елементів у сфері управління ризиком банку, які мають здатність видозмінюватися та розвиватися.

Окрім того, ознака «системності» дає нам можливість зробити висновок, що між усіма елементами є прямий і зворотній зв'язок, який виявляється і з погляду управлінської складової, і з позиції впливу системи ризик-менеджменту на стійкість та надійність функціонування кожного банку.

Саме «системний» характер ІСУР пояснює, з нашої точки зору той факт, що доволі часто застосовують поняття «корпоративний ризик-менеджмент» як аналог поняття «інтегрована система управління ризиками».

Так, на думку окремих авторів, корпоративний ризик-менеджмент – сукупність прийомів та методів управління ризиками на всіх ієрархічних рівнях менеджменту згідно із розробленою корпоративною системою управління [15].

На наш погляд, в контексті визначення сутності ІСУР, її «інтегрований» характер визначає об'єднання в єдине ціле на двох рівнях:

- на рівні єдиної корпоративної стратегії банку (тобто, коли ІСУР розглядається як невід'ємна складова банківського менеджменту);

- на рівні безпосередньо системи управління ризиками банку, що передбачає поєднання її відокремлених елементів, які мають між собою прямий і зворотній зв'язок.

Проведений аналіз дає можливість виокремити наступні характеристики ІСУР:

1. Це система, в якій усі елементи мають між собою прямий та зворотній зв'язок.

2. Функціонування ІСУР відбувається в контексті стратегічного менеджменту, відповідно, і її цілі органічно пов'язані з місією та цілями банку (як стратегічними, так і тактичними). В найбільш формалізованому підході ІСУР спрямована на забезпечення фінансової стійкості та надійності функціонування банку.

3. Об'єктом управління в ризик-менеджменті є ризик, відповідно ІСУР враховує «апетит» банку до ризику, їх профіль та різні ризик-фактори.

Використовуючи наведені вище характерні ознаки управління ризиками в банку, а також, враховуючи відсутні та неповноцінні компоненти у підходах інших авторів, можна сформулювати авторське визначення дефініції «інтегрована система управління ризиками».

Отже, ІСУР банку – сукупність елементів, що мають прямий і зворотній зв'язок, функціонування яких спрямоване на досягнення місії, стратегічних і тактичних цілей, прийнятого для банку «апетиту» до ризиків, їх профілю, ризик-факторів, що забезпечує стійкість та надійність функціонування банку.

ІСУР є єдиною організаційно-інформаційною системою, інтегрованою в корпоративний менеджмент, яка включає інструменти розробки і реалізації збалансованих та зважених на ризик управлінських рішень, які охоплюють різні рівні управління банком на усіх фазах його життєвого циклу, що дозволяє забезпечити ефективність управління та координації його поточної діяльності.

У контексті виділення ключових відмінностей ІСУР від традиційного підходу до управління ризиками в банку, зазначимо наступне:

1. ІСУР є ефективною формою управління, яка дає можливість визначити масштаби і пріоритети діяльності банку та дозволяє адаптувати банк до функціонування в умовах невизначеності і ризику, трансформувати його діяльність відповідно до постійних змін умов зовнішнього середовища.

2. Комплексний підхід до оцінки факторів ризиків всіх напрямів діяльності банку в умовах зміни бізнес-середовища (операційне середовище), та можливістю використання різноманітних інструментів ризик-менеджменту.

3. Управління ризиками носить системний, а не дискретний характер, і реалізується в контексті корпоративного стратегічного менеджменту банку з метою досягнення його місії та цілей.

4. ІСУР не має на меті уникнення ризику, мова йде про ефективне управління ним навіть в тих операціях, які несуть в собі значні ризики для банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України // Постанова НБУ № 361 від 02.08.2004.

2. Адамчук, Н. Управление риском на предприятии и страхование / Н. Адамчук // Управление риском. – 2001. – № 1. – С. 32 – 39.

3. Егорова, Е.Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе: / Е.Е. Егорова // Управление риском. – 2002. – № 2. – С. 9 – 12.

4. Гранатуров, В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: учебное пособие / В.М. Гранатуров. – М.: Дело и сервис, 1999. – 112 с.

5. Риск-менеджмент: учебное пособие / В.Н. Вяткин, И.В. Вяткин, В.А. Гамза [и др.]; под. ред. И. Юргенса. – М.: Дашков и Ко, 2003. – 512 с.

6. Чернова Г.В. Практика управления риском на уровне предприятия: учебное пособие. / Г.В. Чернова. – СПб.: Питер, 2000. – 170 с.

7. Аньшин, В.М. Инвестиционный анализ: учебное пособие. / В.М. Аньшин. – М.: Дело, 2000. – 280 с.

8. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / ред. А.П. Градова, Б.И. Кузина. – СПб: Специальная литература, 1996. – 510 с.

9. Ілляшенко, С.М. Економічний ризик: навчальний посібник. / С.М. Ілляшенко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.

10. Кох Тимоти У. Управление банком: пер. с англ. / Тимоти У. Кох. – Уфа: Спектр, 1993. – 164 с.

11. Порох А. Управление финансовыми рисками – теория и практика [Электронный ресурс]. – Банковские технологии в области управления рисками // Банковские Технологии, 2002. – №3 (77). – Режим доступа: http://www.finrisk.ru/article/bank_tech/index.html.

12. Пылев А.П. Формирование эффективной системы управления рисками в банковской деятельности. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Ижевск. – 2005.

13. Управління банківськими ризиками: навч. посібник / [Л. О. Приємостка та ін.]; за заг. ред. Л. О. Приємостки; М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». - К.: КНЕУ, 2007. - 595 с.

14. Глушченко, В.В. Управление рисками. Страхование/ Глушчен-ко В.В. - ТОО ППЦ «Крылья», 1999.

15. Вітлінський, В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику / В.В. Вітлінський. - К.: Деміур, 1996. - 212 с.

REFERENCES

1. Metodichni rekomendaciyi shhodo organizaciyi ta funkcionuvannya system ryzyk-menedzhmentu v bankax Ukrayiny // Postanova NBU # 361 vid 02.08.2004.

2. Adamchuk, N. Upravlenye riskom na predpriyatii I straxovanie/ N. Adamchuk // Upravlenye riskom. - 2001. - # 1. - S. 32 - 39.

3. Egorova, E.E. Eshhe raz o sushhnosti riska i sistemnom podxode: / E.E. Egorova // Upravleny'e ry'skom. - 2002. - # 2. - S. 9 - 12.

4. Granaturov, V.M. Ekonomicheskij risk: sushhost', metodi izmereniya, puti snizheniya: uchebnoe posobie / V.M. Granaturov. - M.: Delo i servis, 1999. - 112 s.

5. Risk-menedzhment: uchebnoe posobie / V.N. Vyatkin I., V. Vyatkin, V.A. Gamza [i dr.]; pod. red. I. Yurgensa. - M.: Dashkov i Ko, 2003. - 512 s.

6. Chernova G.V. Praktika upravleniya riskom na urovne predpriyatiya: uchebnoe posobie. / G.V. Chernova. - SPb.: Py'ter, 2000. - 170 s.

7. An'shin, V.M. Investicionnij analiz: uchebnoe posobie. / V.M. An'shin. - M.: Delo, 2000. - 280 s.

8. Strategiya i taktika antikrizisnogo upravleniya firmoj / red. A.P. Gradova, B.I. Kuzina. - SPb: Special'naya literatura, 1996. - 510 s

9. Illyashenko, S.M. Ekonomichny'j ry'zy'k: navchal'ny'j posibny'k. / S.M. Illyashenko. - 2-ge vy'd., vy'pr. i dop. - K.: Centr navchal'noyi literatury', 2004. - 220 s.

10. Кох Ту'моту' У. Управленіе банком: пер. с англ. / Ту'моту' У. Кох. - Ufa: Spektr, 1993. - 164 s.

11. Porox A. Upravlenie finansovimi riskamyi - teoriya i praktika [Elektronniy resurs]. - Bankovskie texnologii v oblasti upravleniya riskami // Bankovskie Texnologii, 2002. - #3 (77). - Rezhim dostupa: http://www.finrisk.ru/article/bank_tech/index.html.

12. Pilev A.P. Formirovanie effektivnoj sy'stemi upravleniya riskami v bankovskoj deyatel'nosti. Avtoreferat dissertacii na soiskanie uchenoj stepeni kandidata ekonomicheskix nauk. Izhevsk. - 2005.

13. Upravlinnya bankivs'ky'my' ry'zy'kamy': navch. posibny'k / [L. O. Pry'mostka ta in.]; za zag. red. L. O. Pry'mostky' ; M-vo osvity' i nauky' Ukrayiny', Derzh. vy'shh. navch. zaklad «Ky'yivs'ky'j nacz. ekon. un-t im. V. Get'mana». - K.: KNEU, 2007. - 595 s.

14. Glushhenko, V.V. Upravlenie riskami. Straxovanie/ Glushhen-ko V.V. - ТОО PPCz «Крылья», 1999.

15. Vitlins'ky'j, V.V. Analiz, ocinka i modelyuvannya ekonomichnogo ry'zy'ku / V.V. Vitlins'ky'j. - K.: Demiur, 1996. - 212 s.